

BİBLİYOGRAFYA

G. F. DEBETS (Red.), *Trudı Kirgizskoy archeologo-etnografiçeskoj ekspeditsii* (I) [Arkeolojik ve etnografik Kırgız ekspedisyonu çalışmaları I]. İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR [Akademi yayınlarından], Moskva 1956, 180 s. +25 resim ve harita. Akademiya Nauk SSSR, Institut Etnografii im. N. N. Mikluho-Maklaya; Institut İstorii Materyal'noy Kulturu; Institut İstorii Akademii Nauk Kirgizskoy SSSR.

Önümüzdeki eser, 1953 yılında Kırgızistan'da yapılan arkeolojik ve etnografik ekspedisyonla ilgili araştırmaların birinci cildini teşkil etmekte ve şu bahisleri içine almaktadır:

G. F. Debets, *Problema proishojdeniya Kirgizskogo naroda v svete antropologiçeskih dannih* (Antropolojik bilgilerin ışığı altında Kırgız halkının menşei meselesi), s. 3-17.

N. N. Miklaşevskaya, *Somatologiçeskie issledovaniya v Kirgizii* (Kırgızistan'da somatolojik araştırmalar), s. 18-61.

İ. M. Zolotarev, *Somatologiçeskie issledovaniye v Ferganskoy doline* (Fergana ovasında somatolojik araştırmalar), s. 62-84.

V. V. Ginzburg, *Materialı k antropologii drevnego naseleniya Ferganskoy dolini* (Fergana ovası eski ahalisinin antropolojisi üzerine malzeme), s. 85-102.

V. P. Alekseev, *Hakası, Yeniseyskie Kirgızı, Kirgızı; saravnitel'no kraniologiçeskiy oçerk* (Hakaslar, Yenisey Kırgızları, Kırgızlar; mukayeseli kronolojik makale), s. 103-135.

Ya. R. Vinnikov, *Rodo-plemennoy sostav i rasselenie Kirgizov na territorii yujnoj Kirgizii* (Güney Kırgızistan'daki Kırgızlarda akrabalık ve boy teşkilâtı ve yerleşme şekilleri), s. 136-181.

Ben burada eserdeki araştırmaların hepsini de ele almayıp, ancak Debets'in giriş mahiyetindeki yazısını takdim edeceğim. Yazar, makalesinin başında şu üç kaideyi zikrederek bunların münakaşasını yapmakla işe başlıyor: 1. "Dil ve kültür, antropolojik tiplere bağlı olmadan da yayılabilir, fakat antropolojik tipler hiçbir zaman dil ve kültürsüz yayılamazlar". 2. "Antropolojik tiplerin değişmesi ve karışması gibi antropologlar tarafından tetkik edilen hâdiseler, ancak boy, halk ve milletlerin antropolojik bakımdan yer değiştirme ve karışmalarının bir inikâsını teşkil etmektedir". 3. "Bu yüzden, antropolojik esaslar şu veya bu antropolojik tipin yayılmasına işaret ediyorsa, tarihçi, arkeolog, etnograf ve lingvistler, bu yayılmaya sebep olan tarihi hâdiseleri ve bunlarla ilgili tarih, kültür ve dil meselelerini açıklamak vazifesile karşılaşırlar".

Bundan sonra yazar, Türk dilini konuşan esas zümrenin ilk teşekkül ettiği yer (yani, Türklerin anavatanı) meselesini ele almakta ve bu yolda şimdiye kadar Sovyet yazarları tarafından ortaya atılan en mühim fikirlerin münakaşa ve tenkidini yaptıktan sonra, (bu hususta maalesef batılı bilgilerin fikirlerine temas etmeden geçiyor ve ancak bizde artık çoktan tarihe karışmış olan güneş-dil teorisini ele alarak bunun tenkidini yapıyor; her şeyde olduğu gibi ilimde de serbest çalışma

ve hürriyetten mahrum bir memlekette zaten başka türlü olamazdı) Türklerin anavatanı olarak ancak Orta-Asya'nın düşünülebileceğini ve Türklerin buradan batıya ve kuzeye yayıldığını söylüyor.

Orta-Asya'da antropolojik tipler meselesine gelince, şimdiye kadar yapılan araştırmaların neticesine göre, burada başlıca iki tipler karşılaşılmaktadır: 1. Tarihi çok eski olan Europeid tip, 2. Zaman zaman doğudan Orta Asya bozkırlarına yayılan Mongoloid tip. Arkeolojik araştırmalara göre, Mongoloid tipin kronolojik bakımdan Orta-Asya'ya doğru yayılması, bilhassa şu devirlerde vuku bulmuştur: 1. Az miktarda "Hun-Sarmat devri"nde (M.ö. ve M.s. birinci yüzyıllar), 2. Kitle halinde "Son göç devri"nde (M.s. birinci binin sonları ve ikinci binin başları, yani Moğol devri).

Kırgızistan'ın bizce malûm en eski antropolojik devri olan Saklar zamanında Europeid tip hâkim olup, Mongoloid tipin tesiri çok azdı. Kırgızistan'da Usun devrinde Mongoloid tipin tesiri artmaktadır. Fakat eski Europeid tip, Mongoloid tiplerin kitle halinde hicretinden sonra da varlığını muhafaza etmiştir. Antropologlar tarafından çoktan tesbit edildiğine göre, bugünkü Kırgızlarda Mongoloid tip Özbeklere ve hattâ Kazaklara nazaran daha fazla hâkim bulunmaktadır. Bununla beraber Fergana'da ve dağlık bölgelerde Europeid tip üstünlük gösterir.

Yazar makalesinin sonunda, Kırgızların etnogenezi üzerine ileride yapılacak araştırmalarla ilgili olarak şu noktalara işaret ediyor: a) Kırgızların XIX. ve XX. yüzyıl kraniolojisi üzerine malzeme toplanması; b) Tiyan-şan ile Minusinsk çukur sahası arasında bulunan yerlerde (Çin, Moğolistan ve Tannu-Tuva bölgesinde) araştırmalar yapılması; c) Yenisey Kırgızlarına ait tamamlayıcı arkeolojik ve paleantropolojik malzemenin toplanması; d) Şimdiye kadar arkeoloji, etnografya ve dil üzerine toplanmış olan malzemenin karşılaştırılarak işlenmesi, bunların yayınlanması ve matbuatta münakaşası.

Eserdeki diğer makalelerin tetkik ve değerlendirilmesini ihtisas sahiplerine bırakarak, yukarıda işaret ettiğim gibi, kitabı bu şekilde tanıtmakla iktifa ediyorum.

A. TEMİR